

פרקים במשנת הרמב"ן

ממנו, והוא מאמר האשה אל הנחש. והכתוב שאמר ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו (להלן פסוק ז), הזכירו הכתוב אלינו בשמו:

ב. בראשית | פרק ג, ו

וַיִּצְמַח ה' אֱלֹהִים מִן הָאֲדָמָה כֹּל עֵץ נִחְמָד לְמִרְאֵה וְטוֹב לְמֵאֲכָל וְעֵץ הַחַיִּים בְּתוֹךְ הֶגֶן וְעֵץ הַדַּעַת טוֹב וְרָע:

רמב"ן

(ו) כי טוב העץ למאכל - היתה סבורה כי הוא מר וסם המות, ולכן יזהירו ממנו. ועתה ראתה כי הוא מאכל טוב ומתוק:

וכי תאווה הוא לעינים - שבו יתאוה ויתור אחרי עיניו:

ונחמד העץ להשכיל - כי בו ישכיל לחמוד, ונתנה התאוה לעינים והחמדה בשכל. והכלל, כי בו ירצה ויחפוץ בדבר או בהפכו:

ג. בראשית | פרק ג, ח

וַיִּשְׁמְעוּ אֶת קוֹל ה' אֱלֹהִים מִתְהַלֵּךְ בְּגֵן לְרוּחַ הַיּוֹם וַיִּתְחַבֵּא הָאָדָם וְאִשְׁתּוֹ מִפְּנֵי ה' אֱלֹהִים בְּתוֹךְ עֵץ הֶגֶן:

רמב"ן

(ח) וישמעו את קול ה' אלהים מתהלך בגן לרוח היום - אמרו בבראשית רבה (יט יב) אמר רבי חילפי שמענו שיש הלוח לקול, שנאמר וישמעו את קול ה' אלהים מתהלך בגן, וכן כתב הרב במורה הנבוכים (א כד), וכן דעת רבי אברהם, כי "מתהלך" כנוי לקול, כענין קולה כנחש ילך (ירמיה מו כב). והוא אמר כי טעם "לרוח היום" ששמעו הקול לפנות ערב. והזכיר בשם רבי יונה כי הטעם והאדם מתהלך בגן לרוח היום:

ולפי דעתי כי טעם מתהלך בגן עדן כטעם והתהלכתי בתוככם (ויקרא כו יב), וילך ה' כאשר כלה לדבר אל אברהם (להלן יח לג), אלך אשובה אל מקומי (הושע ה טו), והוא ענין גלוי שכינה במקום ההוא, או הסתלקותו מן המקום שנגלה בו:

וטעם לרוח היום - כי בהגלות השכינה תבא רוח גדולה וחזק, כענין שנאמר (מ"א יט יא) והנה ה' עובר ורוח גדולה וחזק מפרק הרים ומשבר סלעים לפני ה', וכן וידא על כנפי רוח (תהלים יח יא), וכתוב באיוב (איוב לח א) ויען ה' את איוב מן הסערה, ולפיכך אמר בכאן כי שמעו קול ה' שנתגלה השכינה בגן כמתקרב אליהם לרוח היום, כי רוח ה' נשבה בו בגן כרוח הימים, לא רוח גדולה וחזק במחזה בשאר הנבואות, שלא יפחדו ויבהלו. ואמר כי אף על פי כן נתחבאו מפני מערומיהם:

ובבראשית רבה (יט ז) נמי אמרו אמר רבי אבא בר כהנא מהלך אין כתוב כאן אלא מתהלך, מקפץ ועולה. הנה רבי אבא עשאו כלשון "וילך ה'" (להלן יח לג), כמו שפירשנו בלשון ההליכה, אלא שהוא פתר הכתוב להסתלקות השכינה, שהיתה שורה בגן עדן ונסתלקה ממנו בחטאו של אדם, כענין אלך אשובה אל מקומי (הושע ה טו), ואנו מפרשים אותו לגלוי השכינה במקום ההוא, והוא הנכון והנאות בכתוב:

א. בראשית | פרק ב, ט

וַיִּצְמַח ה' אֱלֹהִים מִן הָאֲדָמָה כֹּל עֵץ נִחְמָד לְמִרְאֵה וְטוֹב לְמֵאֲכָל וְעֵץ הַחַיִּים בְּתוֹךְ הֶגֶן וְעֵץ הַדַּעַת טוֹב וְרָע:

רמב"ן

(ט) ועץ החיים בתוך הגן ועץ הדעת טוב ורע - בעבור שאמר הכתוב ועץ החיים "בתוך" הגן, ולא אמר "בגן", ועוד, שאמר (להלן ג ג) ומפרי העץ אשר בתוך הגן אמר אלהים לא תאכלו, שלא הזכירו ולא הודיעו בשם אחר, נאמר לפי פשוטו שהוא מקום ידוע בגן שהוא בתוך. ולכך תרגם אונקלוס "במציעות גנתא":

והנה לדבריו עץ החיים ועץ הדעת שניהם היו באמצע, ואם כן נאמר שהוא כאלו תעשה באמצע הגן ערוגה אחת סוגה, ובה שני האילנות האלה. ויהיה האמצע הזה אמצע רחב, כי אמצע הדק כבר אמרו שאין יודע בו אמתת הנקודה בלתי השם לבדו. ועץ החיים, אילן פריו נותן באוכליו חיים ארוכים:

ועץ הדעת טוב ורע - אמרו המפרשים כי היה פריו מוליד תאות המשגל, ולכן כסו מערומיהם אחרי אכלם ממנו. והביאו לו דומה בלשון זה מאמר ברזילי הגלעדי האדע בין טוב לרע (ש"ב יט לו), כי בטלה ממנו התאוה ההיא. ואיננו נכון אצלי בעבור שאמר והייתם כאלהים יודעי טוב ורע (להלן ג ה). ואם תאמר כחש לה, הנה ויאמר ה' אלהים הן האדם היה כאחד ממנו לדעת טוב ורע (להלן ג כב). וכבר אמרו (פירקא דרבינו הקדוש, בבא דשלשה טז) שלשה אמרו אמת ואבדו מן העולם ואלו הן נחש ומרגלים ודואג האדומי הבראות:

והיפה בעיני, כי האדם היה עושה בטבעו מה שראוי לעשות כפי התולדת, כאשר יעשו השמים וכל צבאם, פועלי אמת שפעולתם אמת ולא ישנו את תפקידם, ואין להם במעשיהם אהבה או שנאה. ופרי האילן הזה היה מוליד הרצון והחפץ שיבחרו אוכליו בדבר או בהפכו לטוב או לרע. ולכן נקרא "עץ הדעת טוב ורע", כי "הדעת" יאמר בלשוננו על הרצון, כלשונם (פסחים ו א) לא שנו אלא שדעתו לחזור, ושדעתו לפנותו. ובלשון הכתוב (תהלים קמד ג) מה אדם ותדעוהו, תחפוץ ותרצה בו, ידעתך בשם (שמות לג יב), בחרתיך מכל האדם, וכן מאמר ברזילי האדע בין טוב לרע, שאבד ממנו כח הרעיון, לא היה בוחר בדבר ולא קץ בו, והיה אוכל מבלי שיטעם ושומע מבלי שיתענג בשיר:

והנה בעת הזאת לא היה בין אדם ואשתו המשגל לתאוה, אבל בעת ההולדה יתחברו ויולידו, ולכן היו האיברים כלם בעיניהם כפנים והידיים ולא יתבוששו בהם. והנה אחרי אכלו מן העץ היתה בידו הבחירה, וברצונו להרע או להטיב בין לו בין לאחרים, וזו מדה אלהית מצד אחד, ורעה לאדם בהיות לו בה יצר ותאוה:

ואפשר שנתכוון הכתוב לענין הזה כשאמר אשר עשה האלהים את האדם ישר והמה בקשו חשבונות רבים (קהלת ז כט). "הישר" שיאחזו דרך אחת ישרה, "והבקשה בחשבונות רבים" שיבקש לו מעשים משתנים בבחירה ממנו. וכאשר צוהו הקדוש ברוך הוא על העץ שלא יאכל ממנו לא הודיעו כי בו המדה הזאת, רק אמר לו סתם "ומפרי העץ אשר בתוך הגן", כלומר הידוע באמצעותו לא תאכל

וַיְהִי בְּנִסְעֵם מִקְדָּם וַיִּמְצְאוּ בְּקֶעָה בְּאֶרֶץ שְׁנַעַר וַיָּשְׁבוּ שָׁם:

רמב"ן

(ב) בנסעם מקדם - פירש רש"י שהיו יושבים שם, ככתוב למעלה (י ל) ויהי מושבם ממשא באכה ספרה הר הקדם, ונסעו משם לתור להם מקום המחזיק אותם ולא מצאו אלא שנער. ואין זה נכון, כי תולדות שם לבדן הם שנאמר עליהם כן, ולמה ייחס הפלגה עליהם, כי בני יפת ובני חם רבים מהם. ועוד, כי מושבם בארצותם היה ממשא עד הר הקדם, והפלגה היתה טרם שהיה מושבם, כי לא באו בני יפת מאיי הים אל הבקעה אשר בארץ שנער. אבל בהפלגה הפיצם השם על פני כל הארץ ואז הושבו בארצותם לגוייהם:

ורבי אברהם פירש כי הרי אררט במזרח, ויפה אמר, כי הם במזרח קרובים לאשור, שנאמר (מ"ב יט לז) והמה נמלטו ארץ אררט. ונח ברדתו מן ההר נתישב בארצות ההם הוא ותולדותיו, וכאשר רבו נסעו משם אל הבקעה הזו:

ואנשי הפלגה על דברי רבותינו (סנהדרין קט א) מורדים בבוראם. ורודפי הפשט (הראב"ע, והרד"ק), אומרים שלא היה דעתם אלא שיהיו יחד מחוברים כי הגיד הכתוב דעתם "פן נפוץ", ולא ספר עליהם ענין אחר. ואם כדבריהם יהיו טפשים, כי איך תהיה עיר אחת ומגדל אחד מספיק לכל בני העולם. או שמא היו חושבים שלא יפרו ושלא ירבו, וזרע רשעים יכרת:

אבל היודע פירוש שם, יבין כוונתם ממה שאמרו ונעשה לנו שם - וידע כמה השיעור שיזמו במגדל לעשותו, ויבין כל הענין, כי חשבו מחשבה רעה, והעונש שבא עליהם להפרידם בלשונות ובארצות מדה כנגד מדה, כי היו קוצצים בנטיעות. והנה חטאם דומה לחטא אביהם, ושמא בשביל זה דרשו (ב"ר לח ט) אשר בנו בני האדם - אמר רבי ברכיה מה בני חמריא בני גמליא, אלא בנוי דאדם קדמאה וכו'. והסתכל כי בכל ענין המבול הזכיר "אלהים", ובכל ענין הפלגה הזכיר השם המיוחד, כי המבול בעבור השחתת הארץ, והפלגה בעבור שקצצו בנטיעות, והנם ענושים בשמו הגדול, וזה טעם הירידה, וכן במדת סדום. והמשכיל יבין: